

Алла Миколаєнко,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
старша викладачка КНУКіМ
alla-mykolaenko@ukr.net

Фактчекінг: міжнародний досвід і перспективи розвитку

Статтю присвячено аспектам використання фактчекінгу у глобальному медіапросторі. Розглянуто етапи історичного розвитку журналістського контролю фактів. Визначено основні сучасні тенденції фактчекінгу та його роль у протидії фейковим новинам і дезінформації.

Проаналізовано особливості фактчекінгу в різних країнах, висвітлено діяльність незалежних фактчекінгових організацій та ініціатив медіакомпаній.

Увагу зосереджено на технологічних аспектах розвитку фактчекінгу, зокрема використанні штучного інтелекту й автоматизованих алгоритмів для перевірки інформації.

Підсумовано, що перспективи подальшого розвитку фактчекінгу у світі пов'язані з еволюцією технологій і соцмереж, оскільки саме журналістська перевірка фактів та тверджень на точність і правдивість є вагомим чинником для підтримання інформаційної гігієни. Окрім того, вагоме значення має міжнародна співпраця, вдосконалення технологічних інструментів і підвищення рівня медіаграмотності населення.

Ключові слова: фактчекінг; фактчекінгові організації; дезінформація; фейкові новини; штучний інтелект

Постановка проблеми. Довіра до інформації є однією з найважливіших вимог і цінностей сучасного суспільства. У медіапросторі, переповненому фейками, викривленими й неперевіреними даними, дезінформацією тощо, зростає потреба критичного аналізу повідомлень медіа та висловлювань публічних осіб, які можуть поширювати контент маніпулятивного характеру. Щоб не стати жертвою таких впливів, аудиторія має сформувати раціональне й критичне ставлення до інформації, що ґрунтується на розумінні принципів роботи медіа, вмінні самостійно аналізувати, інтерпретувати та оцінювати контент.

Цілком закономірно, що фактчекінг як популярний метод журналістських розслідувань швидко набув поширення в інформаційному просторі. Його актуальність помітно зросла через потужне й постійне наповнення інформаційних потоків фейковими повідомленнями. Фактчекінг став невіддільним інструментом протидії дезінформації.

Аналіз досліджень і публікацій. Джерельну базу дослідження становили сайти фактчекінгових ресурсів [5; 7] і відповідні проблематиці статті медіа [4; 5]. Тематику фактчекінгу як сучасного трендового явища науковці висвітлювали в різних аспектах, досліджуючи боротьбу з фейковими новинами, методи перевірки інформації та новітні технологічні рішення у цій сфері [1; 3; 6; 8].

Водночас недостатньо уваги приділено розвитку фактчекінгу та його перспективам з огляду на еволюцію штучного інтелекту, а також зміни в політиці соцмереж щодо перевірки інформації в контенті користувачів.

Мета статті — проаналізувати досвід і специфіку використання фактчекінгу у глобальному медіапросторі; окреслити перспективи розвитку процесу перевірки фактів, враховуючи технологічні можливості та рішення сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фактчекінг (англ. fact-checking) — це процес перевірки достовірності фактів, наведених у заявах політиків, медіа, соціальних мережах та інших інформаційних джерелах. Головне завдання полягає в тому, щоб виявляти й спростовувати неправдиву, маніпулятивну чи викривлену інформацію, що може впливати на громадську думку. В умовах активного поширення фейкових новин і дезінформації фактчекінг стає важливим інструментом у боротьбі за правдивість і точність світового медіапростору.

О. Гороховський зауважує, що "фактчекінг у жодному випадку не має на меті створювати якийсь ціннісний імператив, який йому часто приписують популісти, його мета — просто і легко пробудити у кожній людині критичне мислення, змусити її роздумувати над інформацією, а не сприймати її автоматично" [1, с. 12—13]. Важливо зазначити, що фактчекінг є не лише технічним процесом перевірки фактів, а й віддзеркаленням рівня суспільного розвитку та запитів правдивої інформації від аудиторії.

Фактчекінг зародився в першій половині ХХ ст. й остаточно сформувався як окремий напрям журналістських розслідувань у 1930-х рр. у США. Спершу над перевіркою інформації працювали фактчекери, які аналізували матеріали, підготовлені непрофесійними журналістами,

зокрема інформацію, що надходила від читачів або самопроголошених експертів. Найбільше неточностей виявляли у статистичних даних і числових показниках, оскільки автори таких матеріалів використовували неперевірені джерела, що містили помилки.

Сьогодні фактчекінг охоплює значно ширший спектр перевірки журналістських матеріалів. У великих медіа створено спеціальні відділи, що відповідають суто за перевірку фактів. Наприклад, у складі британського телеканалу Channel 4 News функціонує відділ FactCheck, а в німецькому журналі Der Spiegel — відділ Dokumentation, фахівці якого аналізують оцифровані архіви видання, перевіряючи імена, дати, цитати та факти.

Окрім внутрішніх фактчек-відділів у редакціях, активно розвиваються незалежні онлайн-проекти, які спеціалізуються на перевірці фактів. Наразі понад 120 медіаресурсів зосереджено на фактчек-розслідуваннях, серед яких: Factcheck.org, Politifact.com, FactCheckEU.org. Популяризації цих платформ сприяли цифрові технології, завдяки яким реєстри, архіви та бази даних стали відкритими для користувачів інтернету. Це значно прискорило процес пошуку й перевірки інформації, суттєво зменшивши витрати часу та ресурсів.

Окремо слід зауважити про технологічні компанії, які активно долучилися до боротьби з фейковими новинами. Наприклад, 2016 р. Google запустив тестову перевірку новин у США, Великій Британії, Франції та Німеччині. На початку 2017 р. ініціатива поширилася на Мексику, Бразилію й Аргентину, а згодом компанія оголосила про запуск глобального фактчекінгу. Перевірені новини мають спеціальне маркування Fact Check.

У січні 2017 р. Facebook презентував ініціативу Journalism Project, спрямовану на боротьбу з фейками та підвищення якості новинного контенту соцмережі. Проєкт працює в трьох основних напрямках: співпраця з провідними медіа та розроблення нових інформаційних продуктів; навчання журналістів сучасним інструментам; допомога користувачам у пошуку достовірної інформації.

Ще одним важливим ресурсом у сфері фактчекінгу став BBC Reality Check, створений журналістами BBC. На цьому сайті регулярно публікують матеріали, що спростовують неправдиві новини, а також висвітлюють різноманітні аспекти політики.

Французькі медіа також долучилися до боротьби з дезінформацією, створивши платформу Les Decodeurs — базу сайтів, яка дає змогу перевірити надійність джерела та з'ясувати, чи воно систематично поширює фейкову інформацію.

Фактчекінг активно розвивається у світі, і вагому роль у його підтримці відіграє Міжнародна мережа фактчекінгу (International Fact-Checking Network, IFCN), створена 2015 р. при Інституті вивчення медіа Пойнтера. IFCN об'єднує незалежні фактчек-організації з різних країн та визначає професійні стандарти перевірки інформації.

В Європі боротьбу з дезінформацією веде EUvsDisinfo — ініціатива Європейської служби зовнішніх справ, що протидіє проросійській пропаганді. Про контекст своєї діяльності представники ресурсу зазначають: "Ми маємо усвідомлювати той факт, що не лише Росія, а й інші іноземні суб'єкти використовують дезінформацію як зброю, тож вміння розпізнавати основні засоби поширення дезінформації, знання найпоширеніших тактик і прийомів маніпулювання, розуміння основних принципів фактчекінгу й перевірки інформації (особливо онлайн) робить нас стійкішими!" [7].

EUvsDisinfo подає контент, доступний багатьма мовами: українською, румунською, російською, німецькою, польською, французькою, італійською, іспанською, грузинською, вірменською, азербайджанською, а окремі матеріали — навіть китайською. Важливе значення для діяльності EUvsDisinfo має база даних, яку почали формувати наприкінці 2015 р. Це загальнодоступне, постійно оновлюване сховище, що містить понад 15 тис. прикладів прокремлівської дезінформації.

Окремі країни та материки мають власні унікальні фактчек-проекти:

1. США: *The Washington Post Fact Checker* — аналізує політичні заяви; *Snopes* — розслідує міфи та фейки; *PolitiFact* — перевіряє висловлювання політиків.

2. Велика Британія: *Full Fact* — використовує штучний інтелект для перевірки фактів у реальному часі.

3. Німеччина: *Correctiv* — розслідує дезінформацію та працює з журналістикою даних.

4. Африка: *Africa Check* — працює у кількох країнах континенту, аналізуючи політичні заяви та медійні матеріали.

5. Латинська Америка: *Chequeado* з Аргентини став першим фактчек-проектом у регіоні, що спеціалізується на розвінчуванні маніпуляцій.

Проєкти з фактчекінгу створюють на факультетах журналістики, зокрема напередодні виборів: "В Університеті Вісконсин-Медисон (штат Вісконсин) у 2016 р. запустили проєкт The Fact Checks, завдяки якому студенти під керівництвом викладачів перевіряли місцевих політиків" [8, с. 144]. Фактчекінг вивчають в університетах світу в межах

різних дисциплін журналістики чи окремими курсами, що дуже важливо для формування свідомості майбутнього покоління журналістів.

В Україні функціонує кілька фактчекінгових організацій, що перевіряють інформацію, знешкоджують дезінформацію та запобігають їй:

1. *StopFake* — одна з найперших фактчекінгових ініціатив в Україні, заснована 2014 р. Перевіряє фейки, пов'язані з російською пропагандою та дезінформацією.

2. *VoxCheck* — проєкт аналітичного центру VoxUkraine, що перевіряє висловлювання політиків, чиновників і медіа на відповідність фактам. Від 2020 р. у партнерстві з Meta протидіє фейковим новинам на платформах Facebook та Instagram.

3. *"Без Брехні"* — незалежний фактчекінговий проєкт, який аналізує заяви політиків, медіа й інтернет-контент щодо дезінформації.

4. *Detector Media* — організація, що не тільки здійснює фактчекінг, а й аналізує медіа, вивчає маніпуляції та проводить дослідження щодо інформаційного простору України.

5. *"По той бік новин"* — проєкт, що розвінчує міфи, маніпуляції та фейки в українському інформаційному просторі.

Ці організації активно співпрацюють з міжнародними фактчекінговими ініціативами та соціальними мережами для боротьби з фейковими новинами.

Перспективи подальшого застосування фактчекінгу у світі пов'язані з розвитком технологій і соцмереж, оскільки саме цей метод медіаконтролю стає невіддільним елементом інформаційної гігієни. Нині штучний інтелект та автоматизовані алгоритми дають змогу виявляти неправдиві новини в соцмережах. Ініціативи на кшталт DeepNews працюють над створенням неймереж, здатних оцінювати достовірність інформації автоматично.

Водночас якщо 2016 р. для контенту Facebook використовували програму перевірки фактів (над цим працювали незалежні фактчекінгові організації), то на початку 2025 р. М. Цукерберг анонсував зміни в модераторії повідомлень соцмережі. Одне з рішень — залучення аудиторії до модераторії контенту Facebook (так звані Community Notes, "Примітки спільноти") за аналогією з X (раніше Twitter), де користувачі самостійно додають примітки про те, що допис може містити недостовірну інформацію. За словами М. Цукерберга, "програма працювала не так, як очікували, (принаймні у США) і нібито стала інструментом для цензури" [4]. Програму фактчекінгу спочатку скасують у

США, й спільнота матиме змогу самостійно ухвалювати рішення, які з публікацій вводять в оману чи потребують додаткового контексту.

Як зауважує директор комунікаційної агенції Action Ukraine Я. Макаревич, "на перший погляд, це може вирішити проблему з блокуванням контенту на воєнну тематику, яка наразі існує та заважає українцям ефективно проводити збори, розповідати про воєнні злочини росії та інформувати світ про ситуацію в Україні. Проте існують і ризики, які, швидше за все, зашкодять та посилять розповсюдження ворожої дезінформації" [5]. Community Notes — інструмент, через який можуть активно виявити себе боти, а соціальні мережі наразі не мають чіткого та оперативного механізму боротьби з ними. У цьому й полягає основна загроза.

Розвиток штучного інтелекту для фактчекінгу одночасно створює і проблеми, і можливості. Щодо проблем, то ШІ здатен генерувати більше фейкового контенту за нижчою ціною. Ідеться про проблеми потенційної ерозії довіри, якщо синтетичного контенту стане занадто багато. До того ж інтеграція штучного інтелекту в пошукові системи може призвести до ненадійних відповідей на критично важливі запитання, оскільки ШІ часто навчається у відкритому інтернеті, надаючи пріоритет популярним думкам над точною інформацією. Серед можливостей штучного інтелекту — розроблення інструментів для підвищення ефективності виявлення дезінформації та фейків. Отже, ШІ допомагає боротися з фейками та водночас допомагає їх створювати.

Окремою проблемою є дипфейк — технологія штучного створення аудіо-, відео-, фотоматеріалів, що передбачають поєднання й накладення одних зображень та відео на інші. Ю. Кияшко зазначає, що "ми швидко у вільному доступі знаходимо програмне забезпечення, за допомогою якого пересічний користувач за потреби зможе створити відео у стилі Deep Fake. Це, наприклад, програмне забезпечення FakeApp" [3, с. 29]. Програма допомагає створювати маски, здатні змінити обличчя на відео за допомогою штучного інтелекту. Технологію зазвичай асоціюють саме з небезпекою, оскільки вона може вводити людей в оману через маніпуляцію відео-й аудіозаписами: "Доволі просто й ефективно підміняти слова публічних осіб, адже в загальному доступі є багато їхніх аудіовізуальних даних, а вплив таких людей великий. У березні 2022 р. українці могли бачити неякісний і невдалий приклад такого введення в оману, коли представники Російської Федерації створили

відеоролик, на якому Зеленський нібито пропонує громадянам України здатися" [2]. Творцям відео не вдалося досягти поставленої мети й дестабілізувати ситуацію в державі, однак приклад демонструє, що ця технологія може стати серйозною загрозою. З урахуванням цих чинників однією з перспектив фактчекінгу є розроблення програмного забезпечення для виявлення та ідентифікації дипфейків, що відбуватиметься паралельно з удосконаленням алгоритмів штучного інтелекту.

Розширення міжнародної співпраці є перспективним напрямом фактчекінгу, з огляду на те, що нині профільні організації різних країн намагаються скоординувати дії для постійного й ефективного протистояння глобальним інформаційним загрозам. Уряди розглядають можливість посилення заходів із регулювання дезінформації, що сприятиме формуванню відповідального ставлення до поширення новин. Завдяки освітнім програмам та інтерактивним платформам користувачі зможуть активніше долучатися до процесу фактчекінгу й викриття маніпуляцій.

Зазначена технологія перевірки фактів набирає дедалі більшої популярності й довіри з боку суспільства, адже фактчекери не нав'язують свої погляди, а надають аргументовані докази, щоб кожен користувач міг самостійно оцінювати інформацію. Вони також сприяють створенню активних спільнот, які не лише розпізнають

фейковий контент, а й беруть участь у його викритті та протидії поширенню в інтернеті й реальному житті.

Висновки. Фактчекінг відіграє вагомую роль у забезпеченні достовірності інформації, боротьбі з дезінформацією та фейковими новинами. Аналіз етапів його розвитку свідчить про еволюцію від редакційної перевірки до глобальної мережі ініціатив, які скоординовано залучають до роботи сучасні технології. Використання штучного інтелекту й автоматизованих алгоритмів надає нові можливості для підвищення ефективності перевірки фактів, водночас створюючи виклики та загрози, пов'язані з модерацією контенту та боротьбою з дипфейками.

Подальший розвиток фактчекінгу залежить від міжнародної співпраці, вдосконалення технологічних інструментів та підвищення рівня медіаграмотності серед населення. Освітні ініціативи й інтерактивні платформи можуть сприяти активному залученню громадськості до перевірки фактичних матеріалів.

Отже, фактчекінг є невіддільною частиною сучасного інформаційного простору, що сприяє формуванню критичного мислення в суспільстві. У перспективі фактчекінг має стати глобальним механізмом боротьби з дезінформацією та фейками завдяки використанню сучасних технологій і міжнародній співпраці для поширення достовірних новин.

Список бібліографічних посилань

1. Гороховський О. М. Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи : практ. посіб. Дніпро : Ліра, 2017. 133 с.
2. Інструменти штучного інтелекту: гайд для ОГС. Київ, 2024. URL: <https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/Gaid-dlya-OGS-pro-shtuchnyi-intelekt.pdf>.
3. Кияшко Ю. Фактчекінг як інструмент протидії маніпулятивному впливу електронних ЗМІ. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. 2019. Вип. 45. С. 28—35.
4. Луценко Є. Meta відмовляється від фактчекінгу у своїх соцмережах: як це вплине на Facebook та Instagram. URL: <https://suspihne.media/culture/919877-meta-vidmovlaetsa-vid-faktcekingu-u-svoih-socmerezah-ak-ce-vpline-na-facebook-ta-instagram/>.
5. Макаревич Я. Facebook та дезінформація: чи достатньо ми приділяємо уваги модерації контенту? *Детектор медіа*. 2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/02/3/7496532/>.
6. Островська Н. В. Фактчекінг в Україні: актуальні проблеми реалізації формату. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації*. 2021. Вип. 17. URL: <https://periodicals.karazin.ua/sc/article/view/17957>.
7. "Протидіємо безперервним дезінформаційним кампаніям Росії": вісім років роботи EUvsDisinfo. *EUvsDisinfo*. 2023. URL: <https://euvsdisinfo.eu/ua/протиіємо-безперервним-дезінформа/>.
8. Шевченко В. Фактчекінг і верифікація у журналістській роботі. *Образ*. 2018. Вип. 1. С. 140—153.

Alla Mykolaenko,
PhD of Social Communications,
Senior Teacher of KNUCA

Fact-checking: international experience and development prospects

The article is devoted to the use of fact-checking in the global media space. The stages of the historical development of this direction of journalistic fact-checking are considered. The main modern trends of fact-checking and its role in countering fake news and disinformation are identified.

The features of fact-checking in different countries are analyzed, the activities of independent fact-checking organizations and initiatives of media companies are highlighted.

Attention is focused on the technological aspects of the development of fact-checking, in particular the use of artificial intelligence and automated algorithms for checking information.

It is concluded that the prospects for the further development of fact-checking in the world are associated with the development of technologies and social networks, since it is precisely journalistic verification of facts and statements for accuracy and truthfulness that is a significant factor in maintaining information hygiene. In addition, international cooperation, improvement of technological tools, and increasing the level of media literacy of the population are of great importance.

Keywords: fact-checking; fact-checking organizations; disinformation; fake news; artificial intelligence

References

1. Horokhovskiy O. M. (2017). *Faktchek yak trend rozsliduvan: mozhlyvosti ta perspektyvy* : prakt. posib. Dnipro: Lira.
2. *Instrumenty shtuchnoho intelektu: haid dlia OHS*. (2024). Available at: <https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/Gaid-dlya-OHS-pro-shtuchnyi-intelekt.pdf>.
3. Kyiashko Yu. (2019). Faktchekinh yak instrument protydii manipulativnomu vplyvu elektronnykh ZMI. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Zhurnalistyka*, 45, pp. 28—35.
4. Lutsenko Ye. (n. d.). *Meta vidmovliaetsia vid faktchekinh u svoikh sotsmerezakh: yak tse vplyne na Facebook ta Instagram*. Available at: <https://suspilne.media/culture/919877-meta-vidmovlaetsia-vid-faktcekingu-u-svoih-socmerezah-ak-ce-vplyne-na-facebook-ta-instagram/>.
5. Makarevych Ya. Facebook ta dezinformatsiia: chy dostatno my prydliaemo uvahy moderatsii kontentu? (2025). *Detektor media*. Available at: <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/02/3/7496532/>.
6. Ostrovska N. V. (2021). Faktchekinh v Ukraini: aktualni problemy realizatsii formatu. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Sotsialni komunikatsii*, 17. Available at: <https://periodicals.karazin.ua/sc/article/view/17957>.
7. "Protydiemo bezperervnym dezinformatsiynym kampaniiam Rosii": visim rokiv roboty EUvsDisinfo. (2023). *EUvsDisinfo*. Available at: <https://euvsdisinfo.eu/ua/protydiemo-bezperervnym-dezinforma/>.
8. Shevchenko V. (2018). Faktchekinh i veryfikatsiia u zhurnalistykii roboti. *Obraz*, 1, pp. 140—153.

Надійшла до редакції 25.02.2025

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.8\(349\).29-35](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.8(349).29-35)

УДК 005.91/.92-028.27(045)

Олеся Федорук,

докторка філософії, старша викладачка
кафедри інформаційно-документних комунікацій

НУ "Острозька академія"

olesia.fedoruk@oa.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-7646-9604>

Функціональне значення номенклатури справ у структурі документаційного забезпечення управління

У статті розглянуто роль номенклатури справ як одного з основних інструментів організації ефективного документообігу в установах різних форм власності. Окреслено значення номенклатури справ у контексті оптимізації процесів опрацювання, формування й архівного зберігання документів, а також її вплив на підвищення оперативності та точності в роботі з документами. Розглянуто сучасні підходи до формування номенклатури справ, зокрема в умовах електронного документообігу.

Проаналізовано теоретичні та практичні аспекти використання номенклатури справ для оптимізації процесів діловодства, систематизації документаційного фонду й забезпечення ефективного управління документаційними ресурсами організації. Визначено вплив номенклатури справ на раціоналізацію діловодства й забезпечення оперативного доступу до інформації. Розглянуто важливість номенклатури справ як інструменту для забезпечення збереженості документаційного фонду та його використання в управлінській діяльності, впровадження й адаптації в контексті цифровізації документообігу, а також роль у забезпеченні відповідності нормативно-правовим вимогам і стандартам організаційної діяльності.

© Федорук О., 2025